

แหล่งวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษาที่ส่งเสริมพัฒนาการ ในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

A Learning Resources Science for Primary School Students to Promote Development in Lifelong Learning

ชวลิต ขอดศิริ^{1*}, วชิรา เครือคำอ้าย²

Chawalit Kodsiri¹, Wachira Kruekam-ai²

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่^{1,2}

Faculty of Education, Chiang Mai Rajabhat University^{1,2}

*Corresponding Author, e-mail: chawalit_kod@cmru.ac.th

(Received: June 15, 2021 | Revised: September 2, 2021 | Accepted: December 3, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษาที่ส่งเสริมพัฒนาการในการเรียนรู้ตลอดชีวิต อธิบายว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยาวนานมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน โดยยึดฐานคิดจากปรัชญาในการดำเนินชีวิตและเชื่อมโยงมาสู่หลากหลายศาสตร์ ฉะนั้น การเรียนรู้จึงเกิดจากความรู้ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเป็นวัฏจักร และเป็น การศึกษาตลอดชีวิตที่มองมิติแบบองค์รวมจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตาม ธรรมชาติในท้องถิ่นที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งอาจจะไม่ใช้การเรียนรู้ใน ห้องเรียนอย่างเดียว แต่รวมถึงการเรียนรู้โดยครอบครัว ชุมชนและสังคม ที่ เหมาะสมกับบริบทในสังคมไทยและส่งเสริมพัฒนาการในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ : นักเรียนประถมศึกษา, แหล่งวิทยาการเรียนรู้, การเรียนรู้ตลอดชีวิต

Abstract

This academic article aims to study the learning resources science of primary school students that promote lifelong learning development explaining that human nature is continuously evolving from past to present based on the idea of a life philosophy and linked to other disciplines. Therefore, learning comes from the knowledge that is passed down from generation to generation cyclical and is holistic lifelong learning. It is learning that occurs naturally in the locality that explains social phenomena. Learning may not only take places in the classroom but include the learning by family, community, and society which is suitable for the context of Thai society and promotes the development of lifelong learning.

Keywords: Elementary students, Learning resources science, Lifelong learning

1. บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีสาระสำคัญที่เน้นการสร้างเสริมความรู้ การเรียนรู้ ความใฝ่รู้ การศึกษาค้นคว้าวิจัย อันนำไปสู่สังคมความรู้ (Knowledge Society) และสังคมการเรียนรู้ (Learning Society) ซึ่งสะท้อนบทบาทของแหล่งการเรียนรู้ ใน

มาตรา 25 กล่าวว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะสวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

จากข้อความในมาตราดังกล่าวข้างต้น ทำให้สถาบันการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับประถมศึกษาหลายแห่งในประเทศไทย ได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรโดยประยุกต์ใช้แหล่งเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งผลของการที่โรงเรียนปรับปรุงและพัฒนาแหล่งเรียนรู้นั้น ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เช่น สร้างความรู้ ความคิดทางวิชาการและประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ได้ปลูกฝังค่านิยมรักการอ่าน มีแหล่งค้นคว้าในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและแหล่งศึกษาตามอัธยาศัย จนเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ในการต่อยอดได้ทุกระดับ ดังที่ ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2557) ได้กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้คือสิ่งต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สถานที่ทั้งที่เป็นไปตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ข้อมูล ข่าวสารที่บุคคลสามารถใช้ศึกษา ค้นคว้า หรือฝึกปฏิบัติ ทั้งด้วยตนเองหรือผ่านการถ่ายทอดจากบุคคลอื่น เพื่อพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ของตน ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐานนั้นได้ มีการนำมาใช้ในระบบโรงเรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการทดลองหรือปฏิบัติจริง โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันได้แก่ บุคคล ปุชนิยสถานหรือสิ่งก่อสร้าง วัฒนธรรมประเพณี พื้นที่ป่าไม้และ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและสังคม ตลอดจนสถานการณ์ในโลกปัจจุบัน เพื่อสร้างจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมและผูกพันกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ

แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ โดยเฉพาะการเรียนรู้ตลอดชีวิตการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง บ้านและชุมชนจึงเป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิต (สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ, 2553) ทั้งนี้ แหล่งวิทยาการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการเรียนรู้ อันจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ จากประสบการณ์และเกิดกระบวนการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ที่สร้างนักเรียนที่มีคุณภาพอันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนเป็นการเรียนรู้ ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียนการประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะ สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกับการประเมินผลในชั้นหรือห้องเรียน เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการในโรงเรียนเกี่ยวกับการวางแผนงานการกำหนดโครงสร้างในการบริหารจัดการ การกำหนดทีมงานและการกำหนดงบประมาณการมองทิศทางและวิเคราะห์ไปสู่อนาคต (ชวนพิศ พร้อมสุข, 2559, น.62)

เมื่อแหล่งวิทยาการเรียนรู้เปรียบเสมือนเครื่องมือที่สำคัญของนักเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษา อันจะส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพทุกมิติของนักเรียนให้เป็นคนที่มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียนรู้ รักการค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จนไปสู่บุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของบุคคลนั้น โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

ก็จะส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาศักยภาพตามผลลัพท์ในการจัดการศึกษาทุกระดับที่มีความสอดคล้องกับสภาพและบริบทของสังคมไทย ดังนั้น บทควมวิชาการชิ้นนี้มุ่งหมายที่จะนำเสนอเรื่องแหล่งวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษาที่ส่งเสริมพัฒนาการในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเนื้อหาที่สำคัญแต่ประเด็นประกอบด้วย 1) ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ 2) แนวคิดการเป็นแหล่งวิทยาการเรียนรู้ 3) ความสำคัญของแหล่งวิทยาการเรียนรู้ และ 4) แหล่งวิทยาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

2. ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์

เนื่องจากแหล่งวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษาที่ส่งเสริมพัฒนาการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติการเรียนรู้ ฉะนั้น ผู้เขียนจึงขออธิบายเนื้อหาในส่วนของธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ก่อน ซึ่งวิธีวิทยาการใหม่ ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ที่นำไปสู่การจัดการเรียนรู้รูปแบบใหม่ โดยมีประเด็นสำคัญใน 5 ประเด็นหลัก ซึ่งข้อสรุปจากการประชุมระดมสมองของผู้เชี่ยวชาญระดับโลกจากองค์กรต่าง ๆ การเริ่มต้นของการเรียนรู้สำหรับศตวรรษที่ 21 ผู้กำหนดนโยบายทางการศึกษาควรทำความเข้าใจเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการเรียนรู้รูปแบบใหม่ ดังนี้ คັນสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ (2545, น. 15-57)

2.1 ธรรมชาติของการเรียนรู้ตามหลักชีววิทยาของสมองมนุษย์

สมองมนุษย์มีวิวัฒนาการเจริญเติบโตเปลี่ยนแปลงในช่วงหนึ่งแสนปีที่ผ่านมา นักวิทยาศาสตร์นักชีววิทยาวิวัฒนาการนักภาษาศาสตร์ได้ตั้งทฤษฎีขึ้นว่า อาจเป็นเพราะในช่วงเวลานั้นมีวิวัฒนาการอย่างมากมายในเรื่องของการใช้ภาษา ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายเพราะมนุษย์สื่อสารด้วยภาษา ซึ่งมี

มากกว่า 6,000 ภาษาในโลกนี้ ทำให้เกิดการเจริญเติบโตของสมองส่วนหน้า ที่เรียกว่า พรีฟรอนทอล คอร์เท็กซ์ (Prefrontal Cortex) คือสมองส่วนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับภาษาและความคิดอย่างเป็นนามธรรม และเมื่อสมองเจริญเติบโตขึ้น กะโหลกศีรษะ หรือศีรษะมนุษย์ก็จะโตขึ้นด้วย ที่น่าสนใจคือสมองเด็กแรกคลอด มีขนาดไม่ใหญ่เท่าสมองของผู้ใหญ่ ทำให้คลอได้ง่าย สามารถผ่านช่องคลอดของมารดาได้สมองเด็กแรกคลอดยังมีพัฒนาการที่ไม่เต็มที่ที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอีกมากมายและรวดเร็วหลังจากคลอดออกมาแล้ว ซึ่งจะแตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ที่หลังจากคลอด สมองจะมีพัฒนาการที่ค่อนข้างจะเต็มที่แล้ว ตรงนี้เป็นที่น่าสนใจ และเป็นสิ่งสำคัญที่ธรรมชาติสร้างให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย เพราะสมองสามารถพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมภายนอกกรรมมารดา สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะสังคม คนใกล้ชิด ระบบการศึกษา การสื่อสาร เทคโนโลยี วิทยาการใหม่ๆ จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการสร้างเครือข่ายเส้นใยสมอง ดังนั้นต้องถือว่าธรรมชาติสร้างสิ่งที่ประเสริฐสุดให้คือให้สมองของเด็กทุกคนเกิดมาพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่น่าสนใจคือเด็กทุกคนจะมีโครงสร้างของสมองที่สามารถแยกแยะเสียงต่างๆ และทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องภาษาเหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเกิดมาเชื้อชาติใด หรืออยู่ที่ส่วนใดของโลกก็ตาม ยกตัวอย่าง หากเด็กไทยซึ่งมีพันธุกรรม หรือธรรมชาติเป็นคนไทยแต่ถ้าไปเกิดและเติบโตในต่างประเทศ เช่น เกิดที่ประเทศญี่ปุ่น อยู่ในสิ่งแวดล้อมและได้ยินแต่ภาษาญี่ปุ่น สมองของเด็กไทยคนนั้นก็จะมีพัฒนาการในด้านทักษะการพูดสื่อสารเรียนรู้และอ่านเขียนเป็นภาษาญี่ปุ่นได้ เป็นต้น (ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ, 2545, น.16-31)

2.2 วิถีวิทยาของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

วิทยาการของการเรียนรู้ทางสติปัญญาและจิตวิทยาพัฒนาการการเรียนรู้ ทำให้เข้าใจว่าการเรียนรู้มีความหมายมากกว่าการได้รับการสอนอย่างมีคุณภาพ การเรียนรู้เป็นการสร้างความรู้ขึ้นจากภายในสมองของผู้เรียนเอง ไม่ใช่เพียงแค่การรับรู้ที่เกิดจากการสอนอย่างมีคุณภาพ หรือเกิดจากการส่งต่อความรู้จากครูไปถึงผู้เรียนเพียงอย่างเดียว ในขณะที่การส่งต่อความรู้เป็นเพียงแค่ส่วนเล็ก ๆ ของการเรียนรู้เท่านั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นต้องเป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการแก้ปัญหาร่วมกัน และเกิดขึ้นภายในสมองของเขาเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ การ์ดเนอร์ กล่าวว่า ทฤษฎีของการ์ดเนอร์มีพื้นฐานจากการศึกษาเรื่องสมองของผู้ที่มีสมองบกพร่องในบางส่วนและพบว่าผู้ที่ถูกศึกษายังมีความสามารถในส่วนที่เหลืออยู่ ซึ่งเป็นการพิสูจน์ว่าสมองของมนุษย์ได้แบ่งเป็นส่วน ๆ แต่ละส่วนได้กำหนดความสามารถเป็นเรื่อง ๆ หรือมีปัญหาหลาย ๆ อย่าง ถือกำเนิดมาจากสมองเฉพาะส่วนแตกต่างกัน การ์ดเนอร์ใช้ฐานความคิดจากศาสตร์ทางการรับรู้ (Cognitive Science) ศาสตร์การทำงานของสมอง (Neuro Science) และจิตวิทยาพัฒนาการและให้คำจำกัดความว่า ‘ปัญญา’ ว่าเป็นความสามารถเชิงชีวจิต (Biopsychological Potential) นั่นคือ คนทุกคนสามารถแสดงออก ซึ่งองค์แห่งปัญญาที่เขาสามารถและพัฒนาความสามารถนั้นกับบริบทต่าง ๆ ตามสภาพแวดล้อมของตน เขามองสติปัญญาในหลายลักษณะ เขาเชื่อว่าปัญญาแต่ละด้านจะเป็นกระบวนการทางจิตใจ หรือความสามารถที่จะค้นหา แก้ปัญหา และสร้างผลผลิตที่มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับของสังคม บุคคลแต่ละคนมีปัญหาอยู่หลากหลายด้วยกัน เพียงแต่มีความสามารถแต่ละด้านไม่เท่ากัน ความสามารถที่ผสมผสานกันออกมาทำให้บุคคลแต่ละคนมีแบบแผน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หากบุคคลได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสมจะสามารถพัฒนาความสามารถที่ตนมีอยู่ให้เต็มศักยภาพได้ (เยาวพา เดเซคูปต์, 2551, น.103)

นอกจากนี้มีทฤษฎี Constructivism หรือทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง ที่ได้แยงถึงความสำคัญของพันธกรรมที่มีผลต่อสติปัญญาและการเรียนรู้ แน่นนอนที่สุดพันธกรรมมีอิทธิพลต่อสติปัญญาและการเรียนรู้ของบุคคลนั้น แต่ทว่าถ้าสิ่งแวดล้อม การเลี้ยงดูวัฒนธรรม คุณธรรมไม่เหมาะสม สติปัญญาของบุคคลนั้นก็ไม่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ขึ้นได้ จากทฤษฎี Constructivism จะหมายถึงการสร้างความรู้และการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ซึ่งเน้นเรื่องของความเข้าใจที่มีความลึกซึ้ง มากกว่าการส่งต่อ การถ่ายทอดข้อมูล หรือแม้กระทั่งความรู้ (Knowledge) ดังนั้น ตามทฤษฎี Constructivism จึงมองว่าการเรียนรู้เป็นการใช้พลังอย่างมหาศาล เป็นแรงจูงใจภายในของบุคคลและเป็นกิจกรรมที่จะแก้ปัญหา ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวคือ การฝึกงานฝีมือในยุคสมัยก่อนนั่นเอง มีการศึกษาอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิทยาศาสตร์ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเรื่องสมองและสติปัญญา เพื่อจะดูว่าวิธีการฝึกงานฝึกอาชีพ ฝึกงานฝีมือ ในความจริงก็คือธรรมชาติการเรียนรู้ของสมองเป็น ‘การฝึกฝนสติปัญญา (Cognitive Apprenticeship)’ เป็นกระบวนการที่มนุษย์ในยุคสมัยก่อนได้นำมาใช้ฝึกสอนทักษะและคุณค่าต่างๆ ให้กับคนรุ่นต่อไป การเรียนรู้ด้วยการสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง หรือ Constructivism เป็นการสร้างความรู้และเรียนรู้อย่างมีความหมาย ซึ่งอาจเรียกได้อีกนัยหนึ่งว่า การฝึกฝนสติปัญญาเป็นการอธิบายกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสมองที่เรียกง่ายๆ ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ค่อย ๆ เป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง ผู้เรียนแต่ละคนจะถือว่าได้รับการฝึกฝนด้านสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ได้ก็ต่อ เมื่อสามารถที่จะคิดและรู้ตัวว่าคิดอะไรอยู่ คิดอย่างไร รู้ตัวว่าสามารถที่จะแก้ปัญหาได้นั้นคือรู้ตัวและสามารถที่จะควบคุมกระบวนการคิดในสมองได้หรือที่เรียกว่า ‘เมทา ค็อกนิชัน’ (Meta-Cognition) หมายความว่า สามารถมองเห็นกระบวนการคิด สามารถที่จะเปลี่ยน

บทบาทในการวิเคราะห์ วิพากษ์สร้างสรรค์ตัวเองได้ นั่นคือไม่เพียงแต่ผู้สอนที่จะเป็นคนวิเคราะห์ วิพากษ์สร้างสรรค์ ความคิดของผู้เรียนเท่านั้น แต่ตัวผู้เรียนจะต้องมีความสามารถที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์สร้างสรรค์ตัวเอง และสามารถสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตนเองผ่านการสื่อสารจากการพูดคุย หรือลายลักษณ์อักษรได้เช่นกัน (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ, 2545, น.31-36)

2.3 ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์

ทฤษฎีหรือหลักการที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมต่าง ๆ ของเรามีสุภาษิตจีนเคยเปรียบเปรยไว้ว่า ‘*We make our houses, and then we have to live in them*’ หมายความว่า เมื่อเราสร้างบ้านขึ้นแล้ว ในที่สุดเราก็ต้องอยู่ในบ้านหลังนั้น นั่นคือเมื่อเราสร้างอะไรขึ้นมาอย่างหนึ่ง เราก็ต้องอยู่กับสิ่งนั้นตลอดไป ดังเช่น ความคิดและหลักการต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลมากในช่วง 300 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในซีกโลกตะวันตก คือทฤษฎีหรือหลักการที่ใช้เรื่องของธรรมชาติมาอธิบายเรื่องโครงสร้างของสังคม เรียกว่าหลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific management) ซึ่ง เฟรดเดอริก วินสโลว์ เทย์เลอร์ (Frederick Winslow Taylor) วิศวกรชาวอเมริกัน เกิดที่รัฐเพนซิลวาเนีย ผู้อุทิศตนทำงานเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการผลิต ได้นำไปประยุกต์ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมจนกระทั่งถึงปลายศตวรรษที่ 19 หลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์เป็นการทำงานของมนุษย์เปรียบเสมือนเครื่องจักรกลที่ใช้เหตุและผล หลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ที่นำไปใช้ในเรื่องการเรียนรู้และระบบการศึกษาประกอบด้วย 3 หลักการใหญ่ คันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ, (2545, น.36-45)

หลักการแรก หลักการของฟิสิกส์ตามหลักของนิวตัน (Newtonian Physics) หลักการคือ การแบ่งความรู้เป็นส่วนย่อยและพยายามเข้าใจให้ลึกซึ้งถ่องแท้ในแต่ละส่วนย่อย ๆ นั้น ให้รู้แจ้งเห็นจริงในแง่วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นที่น่าตื่นเต้นสำหรับนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย ทำให้เกิดความเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการจำกัดวงแคบให้กับนักวิทยาศาสตร์ที่สามารถมองเห็นเฉพาะในส่วนย่อย ๆ เท่านั้น ไม่สามารถที่จะมองในภาพรวมได้ อย่างไรก็ตามในบางกรณีการศึกษาลึกลงไปในด้านวิทยาศาสตร์ก็อาจเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจะได้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ เฉพาะบางกลุ่มไม่ใช่ภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด หมายความว่าอาจจะต้องมีนักวิทยาศาสตร์บางกลุ่มที่ศึกษาลึก ไม่สามารถมองภาพรวมได้แต่สามารถคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ได้จากการศึกษาลึกเฉพาะทางแคบ ๆ ขณะเดียวกันส่วนรวมของประชากรหรือเด็กส่วนใหญ่ก็ควรจะได้รับการเรียนรู้ที่เป็นภาพรวมในวงกว้างมากกว่าที่จะลงลึกเฉพาะทาง

หลักการที่ 2 ตามทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน (Darwin's theory of Evolution) ได้กล่าวว่า ‘คนที่แข็งแรงที่สุดเท่านั้นที่จะเป็นผู้อยู่รอดได้’ ถ้าทำตามหลักการของทฤษฎีนี้ จะทำให้เกิดการขาดความร่วมมือกัน เกิดการแข่งขันอย่างสูงสุดเพื่อที่ผู้ชนะจะได้เป็นผู้อยู่รอด

วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต (Organic evolution) เป็นการศึกษาชีววิทยาในปัจจุบันแบ่งออกได้เป็นสองแนวทางกว้างๆ กล่าวคือ แนวทางหนึ่งนั้นมุ่งศึกษาเกี่ยวกับวิธีการจัดระเบียบ (Organization) ในลักษณะและระดับต่างๆ ของสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่ระดับโมเลกุล ขึ้นมาจนถึงระดับสูงขึ้นไปกลุ่มประชากรและสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า ผลของการจัดระเบียบนั้นทำให้เกิดระบบการ (System) ต่าง ๆ ที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ณพพร ดำรงค์ศิริ, 2543, น. 212) ทฤษฎีของดาร์วิน (Darwin's theory) ตั้งโดย Charles

Darwin นักธรรมชาติวิทยาชาวอังกฤษ ได้กล่าวถึงทฤษฎีวิวัฒนาการไว้ในหนังสือชื่อ The Origin of Species by Natural Selection ซึ่งตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1859 หลักวิวัฒนาการตามทฤษฎีของดาร์วิน (Darwin's theory) มีใจความสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

- 1) ในกลุ่มของสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน ถ้าพิจารณาลักษณะเป็นรายตัวไป จะพบว่ามี ความแตกต่างไปจากกันเสมอ เช่น สีมัวอาจจะสีผิวเผือกหรือสีผิวคล้ำ มากน้อยกว่ากัน เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ ดาร์วิน เรียกว่า ความแปรผัน (Variation)
- 2) สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มักมีลูกหลานมากเกินไป จนไม่มีอาหาร หรือได้รับการเลี้ยงดู ไม่เพียงพอแก่ความต้องการของลูกหลานทุกชีวิตนั้น
- 3) อาหารมีอยู่จำกัด ผู้ต้องการอาหารมีมาก จึงทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เพื่อให้ตนเองได้รับอาหารมากตามต้องการ (Compete for existence)

4) การแข่งขันต่อสู้กับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ (Best fitted will survive) เท่านั้น ผู้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนี้มักจะมีคุณลักษณะพิเศษที่ดีเด่นแปลกไปจากผู้อื่น เมื่อมีลูกหลานก็จะถ่ายทอด หรือสอนลักษณะนั้น ๆ สืบต่อกันไป (Inheritance of favorable characteristics) เกิดเป็นพันธุ์ใหม่ที่ดีขึ้นมา

เนื่องด้วยการได้ผู้มีลักษณะเหมาะสมอยู่รอดได้นั้น เกิดจากสภาพความเป็นไปของสิ่งแวดล้อม ซึ่ง ดาร์วิน จึงเรียกวิธีการนี้ว่า ‘Natural selection’ หรือ การเลือกสรรโดยธรรมชาติ

หลักการที่ 3 หลักการทางจิตวิทยาที่ว่าพฤติกรรมของมนุษย์มาจากการให้รางวัล

สมองเหมือนกับแผ่นผ้าเรียบ ๆ หรือ ห้องว่าง ๆ ที่รอให้สิ่งแวดล้อมภายนอกใส่ข้อมูลลงไป โดยไม่ได้คำนึงถึงศักยภาพหรือพันธุกรรมของสมองเลย นักพฤติกรรมศาสตร์มีความคิดเห็นว่าแรงจูงใจภายนอก รางวัล ความพอใจ จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมนั้น ๆ โดยเฉพาะในเรื่องการเรียนรู้ดังนั้นสิ่งที่

ผู้เรียนต้องการคือ การสอน การใส่ข้อมูลจากผู้สอน ซึ่งก็เป็นระบบของโรงเรียนนั่นเอง ทั้งนี้ แรงจูงใจภายนอกจะเป็นค่าตอบแทนที่สูงเป็นกุญแจสำคัญในกระบวนการทั้งหมดของการทำงานให้สำเร็จ ตรงนี้ก็จะเป็นไปตามหลักการทฤษฎีพฤติกรรม ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์มาจากการให้รางวัล หมายความว่า เป็นการเพิ่มระดับเพิ่มประสิทธิภาพ ซึ่งได้นำไปประยุกต์ใช้ในส่วนอื่นของสังคม โดยเฉพาะในด้านการศึกษาและรัฐบาล อย่างไรก็ตามก็มีสิ่งที่น่าสนใจคือ เมื่อปีคริสต์ศักราช 1914 คนงานที่ทำงานกับเครื่องจักรได้เริ่มต่อรองกับเทย์เลอร์ว่า ‘เราไม่ต้องการทำงานให้เร็วที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้แต่เราต้องการที่จะทำงานให้เร็วเท่าที่เราคิดว่าทำได้อย่างสบายและมีความสุข เราไม่ได้เกิดมาเพื่อที่จะทำงาน หรือดูผลงานของเราในชั่วชีวิต ตลอดชีวิต แต่เราต้องการที่จะทำงานและให้งานเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต’

ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่ายังใช้ระบบการทำงานโดยถือหลักการทำงานแบบนี้แต่จะเพิ่มการต่อรองขึ้น ซึ่งการต่อรองการทำงานแบบนี้จะทำให้เกิดผลผลิตอย่างมหาศาล แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการทำลายการเรียนรู้ของมนุษย์ที่เกิดมาพร้อมที่จะมีกระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติ ถือว่าเป็นการทำงานการดำเนินชีวิตที่สวนทางกับธรรมชาติของการเรียนรู้ธรรมชาติในการทำงานของมนุษย์ อย่างไรก็ตามผลตอบแทนก็คือทำให้เขาได้เป็นผู้เชี่ยวชาญเกิดการสร้างสรรค์ให้เป็นสังคมของผู้เชี่ยวชาญและทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่มีบุคคลร่ำรวยมหาศาล แต่ขณะเดียวกันคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดความเครียด ขณะเดียวกันอดัม สมิท (Adam Smith) เข้าใจอย่างแจ่มชัดตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 เมื่อเขาสังเกตว่าคนทำงานในโรงงานเหมือนกับคนไม่มีสติปัญญา ซึ่งในประเทศอังกฤษคนงานหลายคนก็จะกลับบ้านไปทำสวนอยู่กับต้นไม้ เพราะเป็นช่วงเวลาเดียวและสถานที่เดียวที่เขารู้สึกมีความสุข เพราะมีอิสระในการคิด ได้คิดสร้างสรรค์และได้

ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งไม่มีโอกาสได้ใช้ในระหว่างทำงาน ถ้าระบบการทำงาน และสังคมเป็นดังเช่นที่กล่าวมาข้างต้น ก็จะไม่ได้ช่วยในการพัฒนาสมอง ไม่ได้ช่วยในการพัฒนากระบวนการคิดเลย สมองมนุษย์และมนุษย์ก็เปรียบเสมือนแค่เพียงจักรตัวเดียวของเครื่องยนต์เท่านั้น จะเห็นว่าในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ก็เช่นเดียวกัน ได้นำหลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์หลักการของการใช้พฤติกรรม และหลักการของความอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสมที่สุดไปใช้จึงมีการให้คะแนน การให้รางวัล เป็นการให้หลักการของแรงจูงใจภายนอก ขณะเดียวกันก็นำหลักการลดสติปัญญา ให้ถดถอยไปใช้เช่นกัน มีหลักการของการสอน การควบคุมดูแลใกล้ชิด จัดแบ่งหลักสูตร จัดสรรงานให้เด็ก โปรแกรมต่าง ๆ แบบทดสอบต่าง ๆ แบบวัดไอคิว และความเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง ซึ่งการเชื่อมโยงตรงนี้ก็ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่เหมาะสม เพราะระบบการศึกษาและการเรียนรู้ที่ใช้หลักการนี้ไม่ได้พัฒนากระบวนการคิดของเด็กเลย จึงเป็นที่น่าเสียดายมากเมื่อเราไม่ได้คิดถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ว่าจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่รู้ความหมายของการเรียนรู้ นั้น ๆ จึงทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายและไม่สนใจกับการศึกษาและการที่จะขดเขยหรือผลักดันแรงจูงใจหรือความสนใจภายในตัวเขาขึ้นมา ส่วนระบบการศึกษาก็ได้พยายามให้รางวัลจากภายนอก เช่น ให้คะแนน ให้เกรด ให้รางวัล ให้ทุน เพื่อที่จะทำให้เด็กเรียนต่อไปทั้ง ๆ ที่เด็กไม่ได้สนใจกับสิ่งที่เรียนเลยส่วนใหญ่สิ่งที่ทำให้เด็กยังไปโรงเรียนและเรียนหนังสือไม่ใช่มาจากแรงจูงใจภายในตัวเขา แต่เป็นรางวัลที่มาจากภายนอกที่เป็นตัวกำหนดว่าเขาจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการศึกษา นอกจากนี้หลักสูตรของโรงเรียนในปัจจุบันก็เป็นผลรวมของความคิดเห็นต่าง ๆ เหล่านี้ซึ่งยังล้ำหลังจากผลงานวิจัยเป็นหลายสิบปี ผลกระทบของระบบการทำงาน สังคม วัฒนธรรมที่มีต่อบทบาทของบุคคลค่ากล่าวที่ว่า *‘ถ้างานนี้มีค่าก็ว่าจะต้องทำให้ดีที่สุด’* ทำให้สังคมที่ผ่านมาเป็นสังคมของวัฒนธรรมที่เน้นในประสิทธิภาพทางเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งมีงานหลายประเภทแบ่งแยกอย่างชัดเจนกับ

ความสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคล ดังนั้น วิทยาการของการเรียนรู้จะต้องอธิบายให้ชัดเจนถึงข้อสรุปเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ว่ามีประสิทธิภาพ เพราะอาจจะไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะชี้้นำให้ประชาชนคิดตามได้เหมือนกับมีงานวิจัยเรื่องดัง ๆ ที่จะทำให้คนเราเกิดความเข้าใจ ถ้าคนเรามีความเข้าใจในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มากขึ้น รวมทั้งองค์กรต่างๆ ก็เริ่มเข้าใจถึงความแตกต่างของประสิทธิภาพในระยะสั้นและประสิทธิภาพในระยะยาว ก็ย่อมมีผลกระทบอย่างมหาศาลต่อหลักสูตรของโรงเรียนจะต้องเตรียมเด็กให้โตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถตัดสินใจได้ สามารถสร้างสรรค์งาน หรือบทบาทใหม่ขึ้นได้ในช่วงชีวิตของเขาและอยู่ในสังคมได้รวมทั้งจะต้องมีจริยธรรมคุณธรรมและทำให้เกิดความสมดุลในสังคม

2.4 การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้

เมื่อ 1 ศตวรรษที่ผ่านมา การเรียนรู้นั้น ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนที่ใช้วิธีสอนเป็นหลัก โดยการอธิบายและเขียนด้วยชอล์กลงบนกระดานดำ เพื่อส่งผ่านข้อมูลข่าวสารไปที่ผู้เรียนโดยตรง การเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรก็ไปได้ช้ามากเท่ากับความเร็วของการเขียนลายมือ การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับการท่องจำและตรวจสอบด้วยแบบทดสอบ ซึ่งจะต้องทำเฉพาะบางเวลา บางสถานที่เช่นกัน ถ้าหากจะเป็นครูที่ดีก็ต้องมีบุคลิกลักษณะที่พยายามกระตุ้นให้เด็กสร้างแรงจูงใจจากภายในตัวเอง และเห็นความสำคัญของแรงจูงใจภายในมากกว่ารางวัล ซึ่งได้แก่ คะแนนสอบ การได้รับความชื่นชม หรือการได้รับรางวัลในรูปแบบต่าง ๆ แต่ในขณะเดียวกันนั่นเอง ครูก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการของครู ที่ทำให้เกิดปัญหาโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น วิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่าย ไม่สนใจเรียน หรือไม่มีสมาธิในการเรียน ดังนั้น ครูต้องสามารถทำให้วิชาที่น่าเบื่อหน่าย สำหรับผู้เรียนให้กลายเป็นสิ่งที่น่าสนใจขึ้นมาให้ได้ โดยอาจต้องเล่าเรื่องตลก สร้างอารมณ์ขันให้กับผู้เรียน สร้าง

กิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ สนุกสนาน อย่างไรก็ตาม ครูต้องสร้างความสมดุลกันระหว่างเรื่องตลกที่สร้างอารมณ์ขันให้กับผู้เรียน ซึ่งถือเป็นแรงจูงใจภายนอกกับการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสนใจและความรับผิดชอบในสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจภายในตัวผู้เรียนบางครั้งบุคลิกลักษณะของครู อาจทำให้เกิดปัญหาขึ้นในเด็กโดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น บุคลิกลักษณะของครูที่ก่อให้เกิดความคิดที่ว่าผู้เรียนที่ดีคือ ผู้ที่สามารถทำการสอบได้ดี จึงทำให้เกิดคำศัพท์ที่ว่า *‘Teaching for the test syndrome คือสอนเพื่อให้เด็กไปสอบได้เท่านั้น’* ตรงนี้เป็นสิ่งอันตรายที่สุดสำหรับสมองของเด็ก เพราะเด็กก็จะเรียนเพื่อไปสอบเท่านั้น จะรู้เฉพาะในตำรา ไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นในสมอง และเมื่อเรียนจบแล้วได้รับปริญญาหนึ่งใบ ก็ไม่สามารถที่จะเกิดการเรียนรู้ในชีวิตจริงขึ้นได้ ดังนั้น การสอนเพื่อให้สอบได้เท่านั้น จึงเป็นอันตรายอย่างมหาดศาลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะในโลกยุคใหม่ที่จะต้องศึกษาเรียนรู้เองสามารถยืนหยัดอยู่ในโลกยุคใหม่ได้ การเกิดปัญหาการเรียนรู้ในเด็ก ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับครูอีกส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับผู้เรียนที่ขาดความรับผิดชอบ ความมีวินัยในตนเอง และอีกส่วนหนึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับผู้ปกครองที่เน้นในเรื่องการเรียน การสอบให้ได้คะแนนสูง ๆ ซึ่งคะแนนสอบและการสอบเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัย เทคโนโลยีเหล่านี้จะช่วยให้เรียนรู้โดยใช้ระบบประสาทสัมผัสหลายอย่างในการสะท้อนความคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งการร่วมมือกันในการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมก็ไม่ถูกจำกัดด้วยเวลา สถานที่ หรือโครงสร้างของรูปแบบการเรียนรู้ในอดีต นอกจากนี้เทคโนโลยีเหล่านี้ยังสามารถที่จะกระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการค้นหาความรู้ช่วยให้เด็กได้สร้างความรู้ความเข้าใจใหม่ ๆ ขึ้น ซึ่งไม่ใช่เป็นการส่งต่อ การถ่ายโอนความรู้ หรือข้อมูลเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือเทคโนโลยีเหล่านี้เป็นเทคโนโลยีที่มีปฏิสัมพันธ์ มีปฏิริยาโต้ตอบและมีกิจกรรมที่ไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ในชั้นเรียนในเวลาปกติได้เลย ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารจะทำให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงศิลปะของการเรียนการสอนและวิธีการของการเรียนการสอนอย่างมากมายมหาศาล

ก่อนจะมีเทคโนโลยีที่มีปฏิสัมพันธ์วิธีการสอนคือ การที่จะพยายามส่งต่อข้อมูลให้กับเด็ก ปัจจุบันพบว่า เด็กไม่ต้องการข้อมูลที่ย่อยมาแล้วและมาส่งต่อให้ แต่เด็กต้องการที่จะเรียนรู้ โดยการกระทำ (Learning by doing) โดยที่เขาสามารถจะสร้างความเข้าใจขึ้นมาได้เอง โดยใช้พื้นฐานของการทดลอง การลองผิดลองถูกการเรียนรู้เป็นการทดลองแบบหนึ่ง ซีมัวร์ พาเพิร์ท (Seymour Papert) ได้ตั้งข้อสังเกตในเรื่องรูปแบบของการศึกษาว่า ‘สิ่งที่น่าละอายและถือเป็นการสูญเสียของการศึกษาคือ ทุกครั้งที่เราสอนเด็กอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเป็นการทำให้เด็กขาดความสุขและเสียประโยชน์ที่จะได้จากการค้นพบหรือค้นหาความจริง’ การเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีใหม่ ๆ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเน้นให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีทักษะในการเลือกเทคโนโลยีต่าง ๆ ว่าจะต้องเลือกใช้เทคโนโลยีประเภทใด และต้องมีความสามารถมีทักษะในการแยกข้อมูลที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ หรือไม่มีคุณค่าได้ ปัจจุบันหลักสูตรในโรงเรียนก็ยังเน้นในเรื่องของเนื้อหาและกระบวนการจดจำมากกว่าที่จะเน้นในเรื่องของกระบวนการคิด กระบวนการประเมิน กระบวนการเรียนรู้อื่น ๆ นอกจากนั้นการใช้เทคโนโลยีในระบบการศึกษาปัจจุบันก็มีขีดจำกัด เพราะการเรียนการสอนปัจจุบันจะเน้นเฉพาะการท่องจำ การใช้ดินสอ ปากกา และกระดาษ มากกว่าที่จะใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ และครูส่วนใหญ่ก็ยังคิดว่าคอมพิวเตอร์ หรือเทคโนโลยีเป็นวิชาซีพอย่างหนึ่ง มากกว่าที่จะคิดว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือที่จะให้เด็กใช้เรียนรู้ ดังนั้น เทคโนโลยีจึงถูกปฏิเสธและไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร (ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ, 2545, น. 45-50)

2.5 การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่การเรียนรู้ในห้องเรียน เป็นการเรียนรู้โดยครอบครัว ชุมชน และสังคม

ผู้เรียนในประเทศทางตะวันตกจะใช้เวลาเพียงบางส่วนอยู่ที่โรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในสังคมไทยผู้เรียนหรือเด็ก ๆ จะใช้เวลามากมายกับระบบการศึกษาในหลักสูตร คือใช้เวลาประมาณ 6-8 ชั่วโมงต่อวันในห้องเรียน เลิกจากห้องเรียนก็ยังใช้เวลาอีกหลายชั่วโมงกับการศึกษาวิชาการ การเรียนพิเศษ หรือการเรียนกวดวิชา ดังนั้น เด็กๆ จึงไม่มีโอกาสได้ใช้เวลาอย่างเป็นอิสระในการที่จะเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อทักษะการดำเนินชีวิตและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องที่จะต้องเกิดขึ้น ทั้งนี้ สังคมในยุคปัจจุบันจะเป็นสังคมชุมชนที่ค่อนข้างอ่อนแอเมื่อเทียบกับสังคมในอดีตในยุคบรรพบุรุษซึ่งมีสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาสมองของเรา จะเห็นว่าสังคมในอดีตจะมีกิจกรรมรูปแบบต่างๆ มากมายที่ถ่ายทอดกันมาหลายช่วงอายุคน มาร์กาเรท มีด (Margaret Mead) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าในสังคมที่เจริญแล้ว ในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะต้องอาศัย 3 ช่วงอายุคนที่จะสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นได้พูดง่ายๆ คือว่า ถ้าพ่อแม่ยุ่งกับการทำงานมาก ก็ต้องมีปู่ย่าหรือตายายที่จะช่วยถ่ายทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้กับลูกหลาน สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจภายในในตัวเด็กและเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกฝนสติปัญญา การเรียนรู้ลักษณะเช่นนี้เป็นเหตุผลที่ทำให้เราต้องมีชุมชน แต่ทว่าปัจจุบันเรากำลังจะนำเอาความรับผิดชอบในเรื่องของการเรียนรู้ออกจากบ้าน ออกจากชุมชนและนำไปใส่ไว้ในสถานที่แห่งหนึ่งคือโรงเรียน เป็นการดึงเอาความรับผิดชอบออกมาจากทั้งบ้านทั้งชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพมาก แต่ทำให้เกิดผลกระทบตามมาถึงแม้จะไม่ได้ตั้งใจก็ตาม เพราะบ้าน ครอบครัวและชุมชน กำลังจะสูญเสียบทบาทของผู้ทำหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเด็ก ตรงนี้เปรียบได้กับ

งานบ้านถ้าถูกแทนที่ด้วยงานโรงเรียนก็จะทำให้เกิดผลกระทบได้เช่นกัน การเรียนรู้ไม่ใช่เป็นแค่การเรียนที่เข้ามามีส่วนร่วม หรือมาร่วมกันทำกิจกรรมเท่านั้น แต่จะเป็นชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นด้วย ซึ่ง เซนต์ ออกัสติน (St. Augustine) ได้ให้ข้อคิดเห็นไว้เมื่อ 1,500 ปีมาแล้วว่า ‘การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมากที่สุดไม่ได้เกิดขึ้นจากคนสอน แต่เกิดขึ้นจากคนที่ท่านได้พูดคุยด้วย’ และงานวิจัยใหม่ ๆ ก็ได้สรุปเช่นกันว่าค่ากล่าวนั้นเป็นจริงทุกประการ ปัจจุบันจะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่และเด็กที่ลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ ขณะเดียวกันความกดดันจากสภาพชีวิตสมัยใหม่ก็มีผลต่อเด็กอย่างมาก เนื่องจากทำให้ผู้ใหญ่ไม่มีเวลาที่จะได้เล่นหรืออยู่กับเด็ก ผู้ใหญ่มักจะบอกว่าต้องทำงานหนัก เพื่อให้ได้ตามความคาดหวังของผู้ร่วมงาน สิ่งนี้เป็นผลกระทบทางลบที่มีผลอย่างมหันต์ต่อเด็กเล็ก จะเห็นว่าพ่อของเด็กอายุ 14 ปี จะใช้เวลาไม่เกิน 5 นาทีต่อวัน ในการพูดคุยตัวต่อตัวกับลูก หลายคนบอกว่ามีครั้งหนึ่งของนักเรียนในโรงเรียนที่พ่อจะไม่มีเวลาอยู่บ้านเลย ดังนั้นหน้าที่การเลี้ยงดู จึงตกเป็นความรับผิดชอบของแม่เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ ผลกระทบที่ตามมาก็คือคนที่มีความรู้ความสามารถจะไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือหรือมีส่วนร่วมในชุมชนเลย และเด็ก ๆ ก็ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ ของผู้มีความรู้ความสามารถเหล่านี้ที่จะไปช่วยกระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากค้นคว้าหาข้อมูล อยากค้นพบสิ่งใหม่ ๆ หรือค้นหาความจริงในเรื่องต่างๆ ที่จะเรียนรู้ ซึ่งในปัจจุบันโดยเฉพาะในชุมชนเมืองที่แออัดจะมีครอบครัวขยายน้อยลง มีการแยกกันอยู่ระหว่างญาติผู้ใหญ่ ครอบครัวมีขนาดเล็กลงอยู่กับแค่พ่อแม่ลูก ซึ่งพ่อก็ไม่มีเวลาให้กับลูก ๆ จึงเป็นการทำลายวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในวัยรุ่นยุคปัจจุบันคือ ความเหงา ความโดดเดี่ยว นั่นคือวัยรุ่นในยุคคริสต์ศักราช 1990 จะแยกตัวอยู่คนเดียวและขาดการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดมากกว่าวัยอื่น ๆ ทั้งนี้ ไม่ใช่เพราะว่ามาจาก

ครอบครัวที่แตกร้าง หรือครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่สนใจ หรือจากโรงเรียนที่ไม่สนใจ หรือจากชุมชนที่ไม่เห็นคุณค่าของเขา แต่ปัญหาจากผู้ใหญ่ไม่มีเวลาที่จะชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้องให้กับวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อที่สำคัญที่เขาจะเปลี่ยนจากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ ดังนั้น เวลาของผู้ใหญ่หรือพ่อแม่ผู้ปกครองที่เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับวัยรุ่นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก การที่เด็กได้รับการเลี้ยงดูตั้งแต่แรกเกิดด้วยความอดทนความปรารถนาดีและความตั้งใจจริงจากผู้ปกครอง หรือคนเลี้ยงรวมทั้งได้รับการสนับสนุนความเข้าใจ จากญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายและในที่สุดได้รับการสนับสนุนจากชุมชน จากผู้ใหญ่ขึ้นไปจะทำให้เด็กเหล่านี้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพความจริงแล้ว การเลี้ยงดูเด็ก การเป็นผู้ปกครองเด็ก ก็เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งคงมีอยู่หลายระดับ แต่ที่สำคัญที่สุดคือการเป็นผู้ปกครองที่มีคุณภาพ การเลี้ยงดูที่ถูกต้องจะต้องมาจากการเรียนรู้จะต้องมีทักษะที่ดีและถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นแบบอัตโนมัติแต่จะต้องมาจากการได้รับความรู้และการฝึกฝน และที่น่าเป็นห่วงในขณะนี้ก็คือปัญหาการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพกำลังเป็นปัญหาคุกคามในหลาย ๆ ประเทศ สังคมในอดีต บ้าน ครอบครัวและชุมชน เป็นสถานที่ที่เรียกว่าเป็นบ้านในประวัติศาสตร์เป็นแหล่งเรียนรู้ทุกอย่างของเด็ก เป็นสถานที่ที่ทำให้ผู้ใหญ่เข้าใจถึงวิธีการเลี้ยงลูกให้ประสบความสำเร็จเมื่อเติบโตขึ้น แต่น่าเสียดายที่ว่าบ้านครอบครัวและชุมชนได้สูญเสียหน้าที่นี้ไปในช่วง 150 ปีที่ผ่านมา เพราะว่ามีภารกิจตั้งโรงเรียนมากขึ้น การสอนจึงเปรียบเสมือนเป็นอาชีพหลัก อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าดีใจที่ขณะนี้ทั้งบ้านและชุมชนกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง กำลังต่อสู้เพื่อหาบทบาทใหม่ที่จะตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ ค่านิยมใหม่ของการเรียนรู้อาจเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในบ้าน โดยเฉพาะบทบาทสำคัญของคนเป็นพ่อแม่เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เปิดรูปแบบใหม่ให้บ้านเป็นการเรียนรู้ เช่น อาจมีการเรียนรู้อุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยเทคโนโลยีทางอิเล็กทรอนิกส์

หรืออินเทอร์เน็ต ซึ่งเด็กและผู้ปกครองอาจจะเรียนรู้ไปด้วยกันทางอินเทอร์เน็ต แต่ปัญหาคือว่าเขาจะทำอย่างนั้นได้หรือไม่ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีทางเลือกให้เลือกได้หลาย ๆ ทาง (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ, 2545, น.51-57)

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ถึงข้อมูลใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ ธรรมชาติการเรียนรู้ตามหลักชีววิทยาของสมอง วิทยาการของการเรียนรู้ ทฤษฎี การเรียนรู้ที่เข้ามาในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนความเข้าใจถึงผลกระทบของ วิถีวิทยาการใหม่ๆ เทคโนโลยี หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้และ ระบบการศึกษา ข้อมูลองค์ความรู้ใหม่เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่ จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ๆ วิธีการสอนใหม่ๆ รวมไปถึงการวัด และประเมินผลแนวใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้และให้ สอดคล้องกับการสร้างมนุษย์ให้สมบูรณ์ทุกมิติ เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงยุค ดิจิทัล (Digital Era) สำหรับสังคมพลวัตใหม่ สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ ของสมอง ซึ่งถ้ามนุษย์ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ ๆ มนุษย์ที่จะ เติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในอนาคตก็ไม่สามารถยืนหยัดอยู่ในโลกยุคใหม่ได้

3. แนวคิดการเป็นแหล่งวิทยาการการเรียนรู้

ความหมายของคำว่า ‘แหล่งเรียนรู้’ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า ‘แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต’ ได้ กล่าวไว้ว่าหมายถึง สถานที่ บุคคล หรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ ให้ ประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน ดังนั้น แหล่งเรียนรู้จึงเป็นสถานที่ซึ่งใช้ ในการจัดให้เกิดการเรียนรู้ หรือเป็นแหล่งให้การศึกษา สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ซึ่งนิยามคำว่า ‘การศึกษา’ นั้น หมายถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อความ

เจริญงอกงามของบุคคลและสังคม การถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรยาโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ และการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม การจัดการศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนทั่วไปมี 3 รูปแบบคือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้คนทุกช่วงวัยเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม จนเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการค้นคว้า และพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพและสังคมให้มีความเข้มแข็ง

สำหรับความหมายของแหล่งวิทยาการเรียนรู้ท้องถิ่น (Local Resources Learning: LRL) นั้นจะเกี่ยวข้องและมีความหมายในการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ซึ่งมีความหมายในทิศทางเดียวกัน ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น แหล่งสื่อการสอนในชุมชน แหล่งชุมชนชนบท ดังนั้น คำว่า ‘แหล่งวิทยาการ’ จึงรวมถึง ‘แหล่งวิทยาการในท้องถิ่น’ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร วัสดุ และบุคคลที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามในการจัดการเรียนการสอนแหล่งวิทยาการเรียนรู้นั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนได้มีประสบการณ์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ อาจกล่าวได้ว่า การจัดการเรียนการสอนนั้น นอกจากจะส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียน สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ตลอดชีวิตจากแหล่งวิทยาการเรียนรู้ที่หลากหลาย แหล่งวิทยาการเรียนรู้ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงเฉพาะในโรงเรียน หรือจากหนังสือแบบเรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงแหล่งวิทยาการเรียนรู้หลากหลายทั้งและนอกห้องเรียน โดยเฉพาะการเรียนรู้ในแหล่งวิทยาการท้องถิ่น นับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกรักและผูกพันต่อท้องถิ่นเป็นสำคัญ (ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2561, น. 267-268) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า วิทยาการใหม่ๆ มีความก้าวหน้าและทันสมัย การสร้างคุณค่าจากฐานความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาปรับใช้เพื่อการดำรงชีวิตและสร้างอาชีพ

ตลอดจนการจัดการศึกษาที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ใหม่ ๆ ผู้เรียน และผู้สอน จึงต้องปรับการออกแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างเท่าเทียมและเสมอภาค

4. ความสำคัญของแหล่งวิทยาการเรียนรู้

เสรี วงษ์มณฑา (2529, น.702-708) ได้เสนอสาระสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ไว้ว่าเป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน ช่วยเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ แนวคิดใหม่ ๆ เกิดมุมมองใหม่ ๆ ขึ้น และเป็นสื่อการสอนสมัยใหม่ที่ให้ความรู้ ก่อให้เกิดทักษะ ช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้นเป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา โดยไม่จำกัดเพศและวัย อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อหาความรู้และเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติจริงได้รวมทั้งเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้น และยังไม่มีของจริงให้เห็นนอกจากนั้นยังเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในท้องถิ่นกับโรงเรียนและเป็นการประหยัดเงินงบประมาณของโรงเรียนได้ เมื่อมีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในขณะที่ เอกวิทย์ วัฒนกลาง (2546) ที่กล่าวว่า ‘ภูมิปัญญาท้องถิ่น’ นั้น ถือได้ว่าเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งเพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอดมาเป็นความรู้ที่อยู่กับตัวคน และติดแผ่นดิน สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตผู้คน ซึ่งเกิดจากการปรับตัวให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การประยุกต์ใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นสื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ใคร่รู้ ที่ผู้สอนสามารถร่วมกับ

ชุมชนในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเป็น บุคคลแห่งการเรียนรู้

การจัดให้ ‘วัด’ เป็นอุทยานการศึกษา กองพุทธศาสนสถาน, สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2552) ได้กำหนดข้อพิจารณาเกี่ยวกับการจัดวัดให้เป็น อุทยานการศึกษา ไว้ดังนี้

1) ด้านบริเวณและอาคารสถานที่ ได้แก่ วัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน ควรมี การจัดให้มีบริเวณร่มรื่นสวยงาม สะอาด สงบ และจัดวางแผนผังวัดที่เป็นสัดส่วน โดยแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสอย่างเป็นระเบียบ รวมถึงการจัดให้มีหอกระจาย ข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน

2) ด้านการจัดทำพิพิธภัณฑ์สถาน หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่ง อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม อันจะเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ รวมทั้งจัดทำธรรมสถาน หรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรม ศิลธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

3) ด้านกิจกรรม ต้องส่งเสริมให้เป็นแหล่งที่ให้ความรู้ไม่จำกัดเพศและวัย ทั้งความรู้ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบมีครู หรือวิทยากรบรรยาย และทางอ้อม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มีครูผู้สอนสามารถศึกษาด้วย ตนเองจากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่าง ๆ ที่สัมผัสได้ มีเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจ และเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วเข้าใจง่าย

วัด ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่งเป็นแหล่งความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่า เช่น ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ จิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมอันล้ำค่า และเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น กว่าเดิมโดยเฉพาะในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ เนื่องจากภายในวัดประกอบ

ไปด้วยศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและความเจริญของชาติที่สามารถย้อนศึกษาไปได้ทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งการเชื่อมโยงกับความเป็นมาของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน ชุมชนและสภาพสังคมในยุคสมัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันกับประเพณีวิถีชีวิตจนหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมที่งดงามและมีคุณค่ายิ่ง (รลิกา อังกูร, 2543)

ทั้งนี้ผู้เขียน ได้อธิบายปรากฏการณ์เพื่อให้ผู้อ่านได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์จริง ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยที่เคยมีอยู่ อย่างมากมาย หลากหลายในอดีตนั้น บ้างก็ถูกทอดทิ้ง บ้างก็สูญหายไป บ้างก็ยังคงอยู่ หรือถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยตามช่วงเวลานั้นๆ แต่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ก็ยังคงมีภูมิปัญญาที่ผสมผสาน หลากหลายและมีชื่อเสียงมีเสน่ห์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของวิถีชุมชนและนวัตวิถี ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาด้านการเกษตร เศรษฐกิจ หัตถกรรม สังคมและพหุวัฒนธรรม ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ยังสืบทอดเป็นอาชีพของคนในท้องถิ่นและมีการอนุรักษ์ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ในชุมชนแต่ละแห่งก็นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบอาชีพจนมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับสากล ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนหลากหลายในพื้นที่ ดังตัวอย่าง เช่น เครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านเหมืองกุง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ หัตถกรรมเครื่องเงินและอุโบสถเงิน ชุมชนวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หัตถกรรมร่มบ่อสร้าง ชุมชนบ้านต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนอาหารพื้นเมืองของทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยนั้น ได้มีการแต่งเพลงโฟล์คซองคำเมือง ที่ได้เล่าถึงอาหารของกินคนเมืองของศิลปินชื่อ จรัส มโนเพชร ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านของทางภาคเหนือ ‘ของกินบ้าน

เฮา เลือกเอาเตอะนาย เป็นของพื้นเมือง เป็นเรื่องสบาย ล้วนชะปะ มากมี ฟังฮื้อ ดีเนื้อ ฟังไค้ อยากจนผลอ มาบสิ้นน้ำลาย' ยกตัวอย่างอาหาร เช่น แกงแคจิ้นจ้ว ใส่อัวจิ้นหมู แกงหน่อไม้ซาง ข้าวบ่าถั่วปู้ น้ำพริกแมงดา กับน้ำพริกอ่อน คั่วผักกุ่ม ดอง และหนังปองน้ำปู้ เป็นต้น และในส่วนของประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อ ของจังหวัดเชียงใหม่ที่สืบทอดกันมายาวนาน อันได้แก่ ประเพณีฮี้เป็ง ประเพณีเข้าอินทขิล ประเพณีวันสงกรานต์ภาคเหนือ ประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์ มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับเชียงใหม่ พิธีตักบาตรเที่ยงคืน 'พระอุปคุต' ในวันเป็ง ปืด พิธีเลี้ยงดงไหว้ผีปู้และย่าแสะที่ดูแลรักษาผืนป่าต้นน้ำถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมานานกว่า 200 ปี เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดที่ได้กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ความหลากหลายของพหุวัฒนธรรมที่ผสมผสานกลมกลืนเข้ากับบริบทเชิงพื้นที่ ความสง่างามทางวัฒนธรรมของผู้คนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ จึงทำให้ดินแดนล้านนาโดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นศูนย์กลางแห่ง 'นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง' จวบจนถึงปัจจุบัน

5. แหล่งวิทยาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการทางสังคมที่หนุนเสริมให้บุคคลและสมาชิกในชุมชน สังคม ให้เกิดการเรียนรู้ทางวิทยาการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จนสามารถสร้างความรู้ ทักษะ/สมรรถนะ ระบบการจัดการความรู้ และระบบการจัดการเรียนรู้ที่ดีและมีความหมาย ผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทรัพยากรในการเรียนรู้ร่วมกัน ทุกภาคส่วนในสังคม ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์และเกิดภูมิปัญญา ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ที่ทุกคนและทุกส่วนในสังคม มีความใฝ่รู้

และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอตลอดชีวิตจนสิ้นอายุขัย เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ในทุกเวลา ทุกสถานที่ ของคนทุกคนในทุกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นการเรียนรู้เพื่อให้บุคคลในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปในทางที่ดีขึ้น ความสำคัญของแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้

1. บุคคลแห่งการเรียนรู้ เป็นบุคคลที่มีความตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา มีความใฝ่รู้สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วย ตนเองและสามารถใช้ความรู้ได้อย่าง ถูกต้อง เหมาะสม สามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพตามความต้องการ ความสนใจและความถนัด

2. แหล่งและทรัพยากรในการเรียนรู้ เพื่อให้มีแหล่งเรียนรู้อย่างเพียงพอ หลากหลายและทั่วถึง ทุกกลุ่มเป้าหมายต้องพัฒนาระบบข้อมูล สารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภทมีการจัดระบบเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งการเรียนรู้ มีการพัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีอยู่ในสังคมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีศักยภาพในการบริการการเรียนรู้ มีความพร้อม อำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้เหมาะสมกับ ศักยภาพของสังคมนั้นๆ

3. องค์ความรู้ มีระบบการจัดการและรวบรวมความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มีการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดเก็บและค้นคว้าองค์ความรู้ได้อย่างรวดเร็ว มีการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของ สังคมโลกและบริบทของสังคมไทย โดยพัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่กับ ฐานความรู้นวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละชุมชน

4. การจัดการความรู้ เริ่มจากการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย พัฒนากลไก กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ อย่างเสมอภาค พัฒนาระบบบริหารจัดการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการสร้างบรรยากาศ เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ ให้ประชาชน สามารถเข้าสู่องค์ความรู้ตลอดเวลา และต้องมีการพัฒนาบุคคลองค์กร ให้เป็น ผู้จัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน พัฒนาทักษะความสามารถ ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้สามารถ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ มีการบูรณาการใช้ความรู้เป็นฐานใน การแก้ ปัญหา และการพัฒนาที่ เหมาะสมกับสภาพของชุมชน (<https://qr.go.page.link/9PGtL>)

อาจกล่าวได้ว่า แหล่งวิทยาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับนักเรียนประถมศึกษา เป็นการเชื่อมโยงเรื่องราวในห้องเรียนไปสู่ นอกห้องเรียน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจท้องถิ่นของตนเองไปสู่การเรียนรู้หลากหลาย เพื่อ ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาศักยภาพตามช่วงวัยให้มีทักษะ/สมรรถนะในการแสวงหา ความรู้ใหม่ๆ และสามารถจัดการความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของตนเอง ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นผู้ ที่ตระหนักคุณค่าชีวิตที่มีความหมายเพื่อไปสู่เป้าหมายของตนเองและเห็นความสำคัญของสิ่งที่ได้เรียนรู้ เชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นไปสู่ความรู้ที่เป็นสากลจากนามธรรมไปสู่รูปธรรม ตลอดจนอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยการลงมือปฏิบัติจริงในแหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้เกิดทักษะ สมรรถนะที่สำคัญในการแสวงหาความรู้ ประยุกต์ใช้ ความรู้ไปสู่บุคคลแห่งการเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แหล่งวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษานั้น เป็นแนวคิดที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนให้มีความรอบรู้ในเรื่องที่ใกล้ตัวและได้สัมผัสของจริงให้มากที่สุด ผ่านประสบการณ์ทางตรง อันจะส่งผลต่อพัฒนาการทางสมองของผู้เรียนให้เกิดกระบวนการคิดอย่างมีระบบและเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ ได้อย่างรอบด้าน ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้หลากหลายที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุนในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีความสุข มีทักษะการค้นคว้า แสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ อยากรู้อยากเห็นที่ไม่ใช่เพียงแต่ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นห้องเรียนธรรมชาติและห้องเรียนบนโลกดิจิทัลเสมือนจริง ที่สามารถไปได้ทุกหนทุกแห่งบนโลกใบนี้ เนื่องจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมและการศึกษา วิทยาการสมัยใหม่และเทคโนโลยีได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้บุคคลนั้นต้องแสวงหาการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ/สมรรถนะของตนเองให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน แหล่งวิทยาการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษาได้รับการปรับปรุงและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ และสถานที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย อาทิ นวัตกรรมวิถีวิทยาการจัดการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา มาใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละช่วงวัย การจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ภายนอกห้องเรียน เช่น ห้องสมุดมีชีวิต ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ สวนสมุนไพรในโรงเรียน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทยานดาราศาสตร์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น ได้ช่วยส่งเสริมพัฒนาการในการเรียนรู้ตลอดชีวิต มากกว่าเดิม ช่วยครูผู้สอน

ให้ได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับวัยของผู้เรียนในระดับประถมศึกษา ความสนใจ ความถนัดตามศักยภาพของผู้เรียนในแต่ละบุคคล ตลอดจนบริบทเชิงพื้นที่เป็นฐานในการวางแผน การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ การตรวจสอบ และพัฒนาปรับปรุงไปพร้อม ๆ กัน ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบที่ยั่งยืนในลักษณะการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ฯลฯ สอดคล้องการพัฒนาที่ยั่งยืน Education 2030 ภาพอนาคตใน 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) Education as Usual 2) Regional Rising 3) Global Giants 4) Peer to Peer และ 5) Robo Revolution ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ จะช่วยเติมเต็มศักยภาพของนักเรียนประถมศึกษาไปสู่บุคคลแห่งการเรียนรู้ เพราะโลกแห่งอนาคตมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สลับซับซ้อน จึงเป็นแนวทางที่ส่งเสริมเพื่อรองรับดังกล่าวผ่านกระบวนการจัดการความรู้จากฐานสู่ฐาน

เอกสารอ้างอิง

- กองพุทธศาสนสถาน, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2552). *วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด ประจำปีพุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัท สยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2561). *องค์ความรู้หลักสูตรและการสอนสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชวนพิศ พร้อมสุข. (2559). แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภายใน
สถานศึกษาโรงเรียนเทศบาล 1(พะเยาประชานุกูล) อำเภอเมืองพะเยา
จังหวัดพะเยา. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,
9 (19),59-70.
- ณพพร ดำรงศิริ. (2543). *ชีววิทยาเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ :
ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2557). *การจัดการห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้*.
กรุงเทพฯ : มินเซอร์วิชั่นพลาซ่า.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและ
พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ:
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2551). *รวมนวัตกรรมทฤษฎีการศึกษาปฐมวัยสู่การ
ประยุกต์ใช้ในห้องเรียน*. อัญญมณีบุญเชื้อ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ :
สาราเด็ก.
- รลิกา อังกูร. (2543). *ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่
ผ่านพระพุทธรูป โดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

คันสนีย์ ฉัตรคุปต์ และอุษา ชูชาติ. (2545). *การเรียนรู้รูปแบบใหม่: ยุทธศาสตร์
ด้านนโยบายและการใช้ทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ. (2553). *พระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. 2542. และแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2553*. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.

เสรี วงษ์มณฑา. (2529). *หลักและทฤษฎีการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ:
อักษรสยามการพิมพ์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. (2546). *ภูมิปัญญากับการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์.

Tuemaster Admin. (2021). *สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (A Lifelong
Learning Society)*. สืบค้น 1 กันยายน 2564, จาก
<https://qr.go.page.link/9PGtL>